

Підсумовуючи викладене та аналізуючи усі терміни, що вживаються у визначеннях поняття цивільно-правового договору, можна прийти до висновку, що цивільно-правовий договір як особлива правова категорія є вольовим актом, який виражений у відповідній формі та відображає загальну волю суб'єктів договору, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.01.20220).
2. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 12.01.20220).
3. Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
4. Панченко М.І. Цивільне право України : навч. посіб. Знання, 2005. 583 с.
5. Цивільне право : навчальний посібник / за заг. ред. Р.О. Стефанчука. Наукова думка, 2004. 448 с.
6. Калаур І.Р. Поняття договору у новому Цивільному кодексі України. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права : Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених». 2002. № 1. С. 89–91.
7. Міщенко І.В. Цивільно-правові договори в митній справі України. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/794?locale-attribute=en> (дата звернення: 12.01.20220).
8. Лідовець Р.А. Змішані договори в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2005. 19 с.
9. Луць В.В. Сучасна кодифікація договірного права в Україні : здобутки і проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2(33) – № 3(34). С. 424–437.

УДК 347.9:316.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.1.4>

ПАДУЧАК О.І.

СУДОВА ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ БУЛІНГОМ

JUDICIAL PRACTICE CONSIDERATION OF CASES RELATED TO BULLYING

На підставі аналізу судових рішень про розгляд справ про адміністративні правопорушення, цивільних справ із питань булінгу визначено проблемні моменти реалізації нових для українського законодавства норм щодо профілактики та протидії цькуванню. Автором наведено найпоширеніші підстави закриття судами справ про булінг, а саме відсутність події або складу правопорушення, відсутність будь-яких належних та допустимих доказів, які б підтверджували факт вчинення булінгу. Окреслено проблему відправлення судами значної кількості справ на доопрацювання до органів поліції. Серед підстав повернення справ найпоширенішими було застосування поліцейськими попередньої практики складання адміністративних матеріалів відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, які регулюють питання невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей, не враховуючи положень нових спеціальних норм Кодексу щодо булінгу (цькування) учасника освітнього процесу; зауваження

© ПАДУЧАК О.І. – аспірантка (Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України)

до змісту протоколів, основним із яких є викладення суті адміністративного правопорушення в загальних рисах без конкретизації об'єктивних ознак складу адміністративного правопорушення. Крім цього, автором розглянуто питання відмежування випадків булінгу (як адміністративного правопорушення) від конфліктів, а також від злочинів, за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність. Досліджено проблему визначення суб'єктного складу булінгу (цькування) учасника освітнього процесу, зокрема спеціального суб'єкта, а саме керівника закладу освіти, який притягується до адміністративної відповідальності за неповідомлення про факти булінгу в закладі освіти вповноваженим підрозділам Національної поліції України. Проаналізовано способи захисту в разі булінгу, зокрема, коли жертвою булінгу є вчитель, а кривдником – учень, батьки, інші вчителі, представники адміністрації закладу освіти. Особливу увагу автором приділено судовій практиці розгляду цивільних справ про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої внаслідок булінгу.

Ключові слова: булінг, цькування, учасник освітнього процесу, способи захисту від булінгу, адміністративна відповідальність за булінг, відшкодування шкоди, судова практика.

Based on the analysis of court decisions on administrative cases, civil cases on bullying, the problematic aspects of the implementation of new Ukrainian legislation on prevention and combating bullying have been identified. The author presents the most common grounds for closing cases of bullying by courts, namely the absence of an event or corpus delicti, the absence of any proper and admissible evidence that would confirm the fact of bullying. The problem of sending a significant number of cases by the courts for completion to the police is outlined. Among the grounds for returning cases, the most common was the use by police of the past practice of compiling administrative materials in accordance with the Code of Administrative Offenses of Ukraine, which regulates the failure of parents or guardians to raise children; remarks on the content of the protocols, the main of which is the statement of the essence of the administrative offense in general terms without specifying the objective features of the composition of the administrative offense. In addition, the author considers the issue of distinguishing cases of bullying, as an administrative offense, from conflicts, as well as from crimes for which criminal liability is provided. The problem of determining the subjective composition of bullying of a participant in the educational process, including a special entity, namely the head of an educational institution, who is held administratively liable for failing to report bullying in an educational institution to authorized units of the National Police of Ukraine. Methods of protection in the case of bullying are analyzed, including when the victim of bullying is a teacher, and the offender – a student, parents, other teachers, representatives of the administration of the educational institution. The author pays special attention to the case law of civil cases on compensation for material and moral damage caused by bullying.

Key words: bullying, participant in the educational process, methods of protection against bullying, administrative liability for bullying, civil liability, judicial practice.

Постановка проблеми. Відповідно до статистики ЮНІСЕФ 67% українських школярів зіштовхувалися з проблемою булінгу [1]. Дослідження проєкту онлайн-підтримки вчителів з усієї України Про.Школу свідчать, що цькування відчував на собі кожен четвертий учитель [2].

З моменту набуття чинності законодавства України щодо протидії булінгу (19.01.2019) та протягом 2020 року за відомостями Єдиного державного реєстру судових рішень [3] судами розглянуто понад 500 справ із питань булінгу, близько 50% із них закриті у зв'язку з відсутністю складу правопорушення або закінчення строків накладання адміністративного стягнення.

Наведена статистика свідчить, по-перше, про відсутність безпечного освітнього середовища у закладах освіти, по-друге, про недостатню поінформованість усіх учасників освітнього процесу про булінг (його поняття, необхідність ідентифікації, порядок реагування тощо), по-третє, про необхідність додаткових консультацій, роз'яснювальних заходів та підвищення кваліфікації серед представників правоохоронних органів та адвокатів, які супроводжують справи щодо булінгу в судах.

Метою статті є аналіз судової практики розгляду справ про булінг, а також пов'язаних із ним справ, визначення проблемних моментів упровадження та застосування в Україні новітніх норм щодо профілактики та протидії цькуванню.

Питання, пов'язані з булінгом, досліджували такі вітчизняні науковці, як К. Абсалямова, А. Барліт, Р. Безпальча, І. Гайдамашко, А. Губко, Л. Дзюбо, О. Дроздов, А. Йосипів, О. Корабльова, І. Лубенець, Н. Лесько, О. Ожійова, В. Ролінський, С. Стельмах, А. Чернякова, О. Шуміло.

Виклад основного матеріалу. Юридичне закріплення поняття булінгу, алгоритму дій сторін цього явища, відповідальності за його скоєння або бездіяльність уведено в українське законодавство лише у 2019 році [4]. За рівнем суспільної небезпеки це правопорушення зарахували до адміністративних, передбачивши відповідний склад у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [5].

Відповідно до статті 173-4 КУпАП булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

У статті 1 Закону України «Про освіту» [6] визначено типові ознаки булінгу, якими є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін (кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності)); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Досі є аспекти, які ускладнюють застосування інструментів, запропонованих законодавцем, з огляду на:

- недостатню поінформованість усіх учасників освітнього процесу про булінг (його поняття, необхідність ідентифікації, порядок реагування, робота з наслідками);
- недостатню поінформованість педагогів щодо методів ідентифікації булінгу, незрозуміння його відмінностей від конфлікту, інших адміністративних та кримінальних правопорушень;
- недостатню поінформованість педагогів щодо способів юридичного захисту в разі булінгу, зокрема, коли жертвою булінгу є педагог, а кривдником – учень;
- недостатню обізнаність представників правоохоронних органів та адвокатів щодо ведення таких справ як на досудовій стадії, так і в суді.

Показовою є статистика щодо розгляду судами справ із питань булінгу. Станом на 31.12.2020 р. судами розглянуто 513 справ з ухваленням постанов (у 2019 – 248, у 2020 – 265). При цьому 261 справу (51%) закрито, з яких:

- 121 – за відсутністю складу правопорушення (24%);
- 100 – у зв'язку із спливом строку накладення адміністративного стягнення;
- 36 – з підстав звільнення від адміністративної відповідальності за умов малозначності правопорушення.

Щодо накладених рішеннями судів стягнень протягом 2019–2020 років, то здебільшого це штрафи (212 штрафів на загальну суму 216 934 грн), громадських робіт за аналогічний період призначено лише 18.

Проаналізуємо причини закриття кожної четвертої розглянутої судами справи про булінг.

По-перше, поширеною підставою закриття справ є відсутність будь-яких належних та допустимих доказів, які б підтверджували факт вчинення особами булінгу. Відсутність події та складу адміністративного правопорушення виключають провадження у справі, тому воно підлягає закриттю (рішення Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 24 квітня 2019 року (справа № 350/539/19, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81420676> [3]), рішення Галицького районного суду м. Львова від 26 червня 2019 року (справа № 461/3070/19, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82689542>).

Значна кількість справ відправляється на доопрацювання до органів поліції. Серед підстав повернення справ найпоширенішими є застосування поліцейськими попередньої практики складання адміністративних матеріалів відповідно до ст. 184 КУпАП (*Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей*), не враховуючи положень нової спеціальної ст. 173-4 КУпАП (*Булінг (цькування) учасника освітнього процесу*), яка регламентує відповідальність батьків за вчинення булінгу їхніми дітьми, які не досягли 16 років. Багато нарікань до змісту протоколів, які є одними з найважливіших доказів, що досліджує суд.

Суть адміністративного правопорушення викладається в загальних рисах без конкретизації об'єктивних ознак складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-4 КУпАП. Зокрема, в протоколах не зазначається, які саме насильницькі дії були вчинені порушником стосовно потерпілого, які наслідки викликали вказані дії в потерпілого та чи були вони взагалі, чи мало діяння систематичний характер, якщо так, то в який період часу, з конкретною вказівкою на час кожної події тощо (рішення Першотравневого районного суду м. Чернівці від 13 червня 2019 року (справа № 725/3137/19, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82418090>)) [7].

Підставою закриття справ за відсутністю складу адміністративного правопорушення є відсутність належного суб'єкта. Так, склад такого адміністративного правопорушення, як булінг (цькування), передбачає спеціальних суб'єктів – учасників освітнього процесу, серед яких обов'язково має бути малолітній або неповнолітня особа (чи як потерпілий, чи як кривдник). Відносини між повнолітніми особами (батьками, вчителями тощо) не є предметом урегулювання вказаних норм. З огляду на це, показовим є рішення Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 19 лютого 2019 року № 357/1837/19 у справі про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 173-4 КУпАП щодо вчительки англійської мови, яка нібито цькувала одного зі своїх учнів. За поясненнями вчителя, неприязні стосунки склалися в неї з батьками учня, які постійно налаштували його проти неї, жодної агресії щодо дитини в неї не було. Проаналізувавши обставини справи, суд констатував наявність давніх неприязних стосунків між батьками та вчителем і (у зв'язку з недостатністю наведених доказів вини вчителя щодо булінгу нею дитини) постановив закрити справу, бо в діях останньої відсутній подія і склад адміністративного правопорушення [8, с. 12].

Спеціальний суб'єкт передбачено і ч. 5 ст. 173-4 КУпАП, згідно з якою за неповідомлення про факти булінгу в закладі освіти вповноваженим підрозділам Національної поліції України притягуються до адміністративної відповідальності керівники закладу освіти. У Тернополі та Маріуполі до відповідальності намагалися притягнути вчителів (класних керівників). Зважаючи на відсутність складу правопорушень, справи були закриті (рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 16 липня 2019 року (справа №607/14713/19, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83128628>); рішення Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області від 23 жовтня 2019 року (справа № 263/5095/19, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85127463>)).

Судова практика свідчить, що існує проблема відмежування випадків булінгу від конфліктів. Так, Київський апеляційний суд 24 квітня 2019 року скасував постанову судді Оболонського районного суду м. Києва від 3 квітня 2019 року, згідно з якою матір неповнолітнього визнано винною у вчиненні ним булінгу стосовно іншої дитини в закладі освіти та застосовано адміністративне стягнення у виді штрафу (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81424556>). В апеляційній скарзі апелянт просила скасувати постанову щодо неї, посилаючись на невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, вважає, що судом допущено юридично необґрунтовану кваліфікацію дій її сина як булінг, оскільки підстава для такої кваліфікації шкільного конфлікту не було. Мала місце бійка між хлопцями, жодної повторюваності насилля з боку її сина не було, а штовхання дітей одне з одним на перервах не може кваліфікуватися як булінг [8, с. 12].

Заслугує на увагу рішення Комінтернівського районного суду м. Харкова від 01 серпня 2019 року (справа № 641/1780/19, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83504076>), де суддя ґрунтовно підійшла до питання відмежування конфлікту від булінгу, визначивши в рішенні суду, що «з аналізу поняття «цькування або булінг» убачається, що цькування або булінг – це агресивне тривале переслідування одного з членів колективу з боку інших, це групове явище, одна з форм поведінки групи. Булінг відрізняється від конфлікту тим, що жертва не може захистити себе від нападок, адже сили сторін не зовсім рівні. Це тривале систематичне, психологічне або фізичне насильство з боку групи осіб щодо однієї особи (жертви) або однієї особи (агресора) за підтримки інших щодо жертви».

Проблема існує і щодо відмежування булінгу (як адміністративного правопорушення) від злочинів, які передбачають кримінальну відповідальність, як-от умисні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості. Так, улітку 2019 року, незадовго після набуття чинності змін до законодавства щодо протидії булінгу, засоби масової інформації оприлюднили новину про призначений судом штраф у розмірі 100 тисяч гривень за булінг, а саме вчинення учнем дев'ятого класу однієї зі столичних шкіл стосовно свого однокласника дій, які полягали у фізичному насильстві. Однак вищезгадана ст. 173-4 КУпАП серед санкцій передбачає штрафи від 850 до 3 400 гривень. Звернувшись до Єдиного державного реєстру судових рішень, стає зрозумілим, що йшлося не про розгляд судом справи про булінг, а про нанесення неповнолітнім умисних тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості. Згідно з рішенням Деснянського районного суду м. Києва

від 09 липня 2019 року (справа №754/6029/19, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82965220>) «обвинувачений, маючи умисел на спричинення потерпілому тілесних ушкоджень, наніс останньому не менше 5 ударів кулаком лівої руки та не менше 12 ударів кулаком правої руки в область тулуба та в різні частини голови потерпілого, заподіявши останньому тілесне ушкодження у вигляді: закритої черепно-мозкової травми, уламкового вдавненого перелому передньої стінки лобної пазухи ліворуч зі зміщенням уламків, струсу головного мозку, підшкірного крововиливу лобної ділянки зліва, що вважається тілесним ушкодженням середнього ступеня тяжкості, що спричинило тривалий розлад здоров'я на строк понад 21 добу». Суд визнав неповнолітнього винним у висунутому обвинуваченні за ч. 1 ст. 122 КК України, а також вирішив стягнути із законних представників обвинуваченого на користь родини потерпілого матеріальну шкоду в розмірі 2 677 грн та моральну шкоду в розмірі 100 000 грн.

Відповідно до Порядку реагування на випадки булінгу (цькування), затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 28 грудня 2019 року № 1646, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 року за № 111/34394 [9], ознаками булінгу (цькування) є систематичне вчинення учасниками освітнього процесу діянь насильницького характеру, як-от:

умисне позбавлення їжі, одягу, коштів, документів, іншого майна або можливості користуватися ними, перешкоджання в отриманні освітніх послуг, примушування до праці та інші правопорушення економічного характеру;

словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи;

будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, як-от принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська, образи, жарти, погрози, поширення образливих чуток;

будь-яка форма небажаної фізичної поведінки, як-от ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, завдання ударів.

Булінг може вчинятися, зокрема, із застосуванням засобів електронних комунікацій (так званий «кібербулінг»). До речі, перше рішення суду про булінг, винесене 05 лютого 2019 року в Бориспільському міськрайонному суді Київської області, стосувалося виявів психологічного та сексуального насильства дитини щодо своєї ровесниці в школі із застосуванням засобів електронних комунікацій, а саме поширення непристойних фото в мережі «Інстаграм». «Жарт» кривдниці обернувся для її батьків стягненням у вигляді штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850 гривень) та судового збору (384 гривні). З рішенням суду можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79641598> [8, с. 13].

У постанові Шполянського районного суду Черкаської області в справі № 710/465/19 від 22 квітня 2019 року йдеться про визнання особи винною в булінгу, що полягало у свідомому та систематичному вчиненні фізичного (штовхання, зачіпання), економічного (пошкодження одягу), психологічного (нецензурні висловлювання у бік своєї однокласниці) насильства. Як булінг Ленінським районним судом м. Запоріжжя інтерпретовано «психологічне насильство, як-от приниження, пльовання у портфель, висміювання, підкладання в портфель недоїдків, називання образливими словами, внаслідок чого могла бути завдана шкода психологічному здоров'ю». «Нанесення ударів та підніжок щодо потерпілого, внаслідок чого могла бути завдана шкода фізичному здоров'ю», розтлумачено як булінг Олександрівським районним судом Кіровоградської області. Монастирським районним судом Тернопільської області як булінг сприйнято «фізичне насильство, як-от штовхання, психологічне насильство, як-от словесні образи» [10, с. 97].

Жертвою булінгу може бути вчитель. Тільки з урахуванням суб'єктного складу, передбаченого ст. 173-4 КУпАП, кривдником щодо вчителя має бути учень. Так, один із перших випадків установленого судом факту цькування вчителя відбувся в Хмельницькій області. Рішенням Нетішинського міського суду від 28 лютого 2019 року (справа № 679/287/19, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80220999>) батьків учня восьмого класу притягнуто до адміністративної відповідальності за булінг їхнім сином вчительки фізики, а саме діянь, які полягали в психологічному насильстві щодо неї (лайка, образи, погрози, постійне зривання навчального процесу), внаслідок чого завдано шкоди психічному здоров'ю потерпілої. Рішенням Каланчацького районного суду Херсонської області від 05 травня 2020 року суд постановив визнати винною матір учня шостого класу за вчинення її дитиною булінгу (психологічного насильства) щодо вчителя географії (ображав учителя, показував непристойні жести) (справа №: 657/506/20, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89174208>).

Особливої актуальності для вчителів набуває питання захисту своїх цивільних прав, коли вони стають жертвами цькування, що здійснюється іншими вчителями, адміністрацією закладу освіти чи

батьками учнів, адже, як зазначалося вище, вчитель може розраховувати на захист на підставі положень нормативно-правових актів щодо протидії булінгу тільки в тому разі, якщо є жертвою свого учня.

Непоодинокими є випадки, коли права вчителів на повагу до гідності та честі, недоторканості ділової репутації порушуються батьками учнів, колегами, адміністрацією, представниками засновника закладу освіти. Унаслідок відвертого цькування (як офлайн, так і онлайн) люди перебувають під постійним моральним пресингом, отримують психологічну травму, втрачають роботу.

Незважаючи на те, що професійний булінг ще не ввійшов до нашого правового поля, закон дає можливість учителям захиститись.

Наведемо приклад двох кейсів із судової практики:

1. Рішення Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 17.08.2020 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88691822>). У цій справі (№ 743/343/20) директор Великозлівської школи Ріпкинського району звернулася до суду з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації. Відповідачем був учитель указаної школи, який на своїй особистій сторінці у соціальній мережі Facebook поширив допис з інформацією про те, що позивачка скоїла злочин, фізично та морально знущала над учнями, застосувала фізичну силу до вчителя математики (дружини відповідача).

Судом указана інформація була визнана такою, що не відповідає дійсності, і зобов'язано відповідача спростувати поширену недостовірну інформацію в той же спосіб, у який було її поширено.

2. Рішення Свалявського районного суду Закарпатської області від 16.03.2021 про скасування наказів та відшкодування моральної шкоди (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95761355>). Учитель початкових класів Росошанської ЗОШ Свалявської районної ради звернулася до суду з позовом до зазначеної школи. Позов мотивувала таким: починаючи з вересня 2020 року відповідачем вживалися заходи щодо припинення роботи позивача як учителя початкових класів, винесено накази, яким ліквідовано клас, де вона була класним керівником. Зважаючи на порушення нормальних умов життя та неодноразові стреси для неї та батьків, позивач висунула також позовну вимогу про стягнення 50 000 грн моральної шкоди.

Дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що:

1) позов підлягає повному задоволенню, тобто накази підлягають скасуванню;

2) заявлений розмір моральної шкоди (50 000 грн) підлягає задоволенню повністю. Ураховуючи те, що позивачка за період винесення наказів зверталася за захистом свого права до суду, у школі відбувалося цькування, професійний булінг учителя, неправомірні дії директора призвели до того, що позивач потрапила в соціальну ізоляцію в колективі, перебувала на стадії звільнення, а отже, під загрозою залишитися без засобів існування. Порушення законних прав позивача, на думку суду, призвело до моральних страждань та вимагало додаткових психологічних та фізичних зусиль, щоб щоденно витримувати моральний пресинг, який чинився на робочому місці дирекцією школи і на судовому засіданні.

З огляду на останнє рішення суду, необхідно звернути увагу на судову практику розгляду цивільних справ про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої внаслідок учинення булінгу. Булінг є неправомірним діянням із заподіяння шкоди за участі дітей, і рішення суду про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення булінгу може бути доказом у відповідній цивільній справі, ініційованій потерпілою стороною. Протягом перших двох років дії антибулінгового законодавства громадяни не спішили використовувати такий спосіб захисту, як відшкодування. Примітним було рішення Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 15 січня 2020 року (справа № 483/717/19). У цій справі з вимогою про відшкодування моральної та матеріальної шкоди звернулась мати особи, визнана винуватою у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 173-4 КУпАП (булінг). Суд, проаналізувавши обставини справи у їх сукупності, відмовив у задоволенні позову за недоведеністю, оскільки позивачкою не надано переконливих доказів на підтвердження вини завдавача шкоди як однієї з підстав для її відшкодування. Позивачка звернулася для оскарження цього рішення до Миколаївського апеляційного суду, який у своїй постанові від 09 квітня 2020 року (справа № 483/717/19) вказав, що основний висновок суду про відсутність складу правопорушення, передбаченого статтями 1166, 1167 ЦК України як підстави відповідальності батьків за статтею 1178 ЦК України, відповідає обставинам справи та вимогам цивільного законодавства [11, с. 65].

Уже у 2021 році аналіз даних Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить про наявність поодиноких випадків розгляду таких цивільних справ. Так, 11 січня 2021 року Коростенським міськрайонним судом Житомирської області (справа №279/5580/19, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94239509>) задоволено частково позов про стягнення моральної шкоди, завданої вчителем учню восьмого класу, і стягнуто з відповідача 6 000 грн як відшкодування моральної шкоди. 26 березня 2021 року Глухівським міськрайонним судом Сумської області (справа

№ 576/77/21, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96062984>) частково задоволено позов про відшкодування моральної шкоди в інтересах учня дев'ятого класу, який систематично потерпав від булінгу своїх однокласників. Ухвалено рішення про стягнення солідарно з батьків кривдників 30 000 грн моральної шкоди. 16 червня 2021 року Апостолівським районним судом Дніпропетровської області (справа № 171/2003/20, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97747277>) частково задоволено позов про відшкодування моральної шкоди у розмірі 9 000 грн, завданої учениці сьомого класу її однокласниками внаслідок булінгу.

Наведений у статті аналіз судових рішень демонструє проблемні моменти впровадження Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» [4], починаючи від неналежного рівня знань положень законодавства представниками правоохоронних органів і закінчуючи недостатньою поінформованістю всіх учасників освітнього процесу (як про булінг загалом, так і про способи юридичного захисту від нього зокрема). Безперечно, високий показник закриття судами справ про булінг через відсутність події або складу адмінправопорушення є наслідком того, що ці норми нові і потрібен час для їх запровадження. Зараз спливає третій рік дії цих новітніх норм, тому вже незабаром доступною для аналізу буде повна статистика судових рішень про булінг за 2021 рік. Прогнозуємо, що кількість справ цієї категорії збільшиться. Станом на 25 листопада 2021 року за заданими параметрами пошуку в Єдиному державному реєстрі судових рішень уже містяться відомості щодо більше ніж 300 рішень у справах про булінг. Також цього року постали нові виклики, пов'язані, зокрема, з дистанційним навчанням у школах і поширенням кібербулінгу. Практика реалізації нового антибулінгового законодавства вказала і на його недоліки, на те, що потребує вдосконалення. Позитивним моментом є те, що постраждалі від булінгу отримали правові підстави для захисту і в судах поволі почали розглядати цю категорію справ. Стереотип, що булінг – це норма поведінки, ламається. А знання, що булінг – насильство, поширюються, що вселяє надію про те, що в Україні спроможні протидіяти цьому надзвичайно шкідливому для дітей явищу і забезпечити гідні умови для навчання та виховання нашого молодого покоління в безпеці, поважаючи одне одного.

Список використаних джерел:

1. Протидія булінгу. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu> (дата звернення: 01.12.2021)
2. Падучак О.І. Булінг. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Булінг> (дата звернення: 30.11.2021)
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2021)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 30.11.2021)
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.11.2021)
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.11.2021)
7. Падучак О.І. Булінг – стоп! Аналіз першого року реалізації Закону щодо протидії булінгу. *Юридична газета*. 2020. №1 (707). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/buling--stop-analiz-pershogo-roku-realizaciyi-zakonu-shchodo-protidiyi-bulingu.html> (дата звернення: 25.11.2021)
8. Падучак О.І. Булінг: міфи та реальність. *Юридичний вісник України*. 2019. № 28 (1253), С. 12–13
9. Порядок реагування на випадки булінгу (цькування), затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 28.12.2019 р. № 1646. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text> (дата звернення: 25.11.2021)
10. Актуальні питання взаємодії суб'єктів, які мають здійснювати заходи з реагування та профілактики на випадки насильства у закладах освіти: матеріали І Міжрегіонального науково-практичного форуму (м. Дніпро 27 травня 2020 р.) / управління «Дніпровська міжрегіональна платформа» Координаційного центру з надання правової допомоги [та ін.]. Дніпро, 2020. 190 с.
11. Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18–19 грудня 2020 р. Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. 176 с.